

HATİCE ÖZDOĞAN | Buhûrîzâde Mustafa İtrî

Buhûrîzâde Mustafa İtrî

HATİCE ÖZDOĞAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate
Ankara, Turkey

Tür: Biyografi

ORCID: 0000-0003-1795-9157

hatice.ozdogan@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 1 Kasım 2021 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2021

9. Makale

Atıf/Citation: Özdoğan, H. (2021). "Buhûrîzâde Mustafa İtrî". *Genç Atebe Dergisi* 2, 49-53

Özet

Buhûrîzâde Mustafa İtrî, Türk Müsikisinin önemli bestekârlarından birisidir. Asıl adı Mustafa'dan çok, mahlası olan İtrî ile üne kavuşan Buhûrîzâde Mustafa İtrî, İstanbul'un Mevlana kapısı civarında, bugün Yayla ya da Yaylak denen semtte doğdu. Eğitim hayatı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılmamakla birlikte bazı rivayetlere göre İtrî, eğitimi dönemin önemli gelen müsikînaşları olan Nasrullah Efendi, Koca Osman, Galatalı Osman Vehbi Çelebi ve Derviş Ömer gibi hocalardan almıştır. İtrî'nin bestelediği binden fazla eseri olduğu rivayet edilse de ne yazık ki yalnızca kırk civarında eser günümüze ulaşmıştır. Bu çalışmada; İtrî'nin hayatı, eğitimi, hanendeliği, bestekârlığı, eserleri gibi birçok yönü üzerinde durulmakta ve bu bağlamda farklı kaynaklar incelenip okuyucuya sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Buhûrîzâde Mustafa, İtrî, Bestekârlık, Müsiki.

Abstract

Buhûrîzâde Mustafa İtrî is one of the important composers of Turkish Music. Buhurîzâde Mustafa İtrî, who became famous with his pseudonym İtrî rather than his real name Mustafa, was born in the district called Yayla or Yaylak, around the Mevlana Gate of Istanbul. Although there is no definite information about his education life, according to some rumors, İtrî received his education from important musicians of the period such as Nasrullah Efendi, Koca Osman, Galatalı Osman Vehbi Çelebi and Derviş Ömer. Although it is rumored that İtrî has more than a thousand works composed, unfortunately only about forty works have survived to the present day. In this study, many aspects of İtrî's life, education, art, composition and works are emphasized and different sources are examined and presented to the reader in this context.

Keywords: Buhûrîzâde Mustafa, İtrî, Composition, Turkish classical music.

Giriş

Mustafa İtrî Efendi, İstanbul'un Mevlana kapısı civarında, o zamanki adı ile 'Yapılan', bugün Yayla ya da Yaylak denilen semtte doğdu. Ailesi ve hayatı hakkında sınırlı bilgi vardır. Bu bilgiler, Şeyhülislâm Esad Efendi'nin *Atrabü'l-Âsâr* adlı eseri ile bazı şairlerin tezkerelerinde bulunan bilgilere ve kulaktan kulağa duyma bilgilere dayanır. Zamanında İtrî'nin Mustafa Çelebi adıyla da anıldığı bilinmektedir.¹ Kaynaklarda doğum tarihi hakkında bilgi yoktur. Ancak İtrî ile ilgili Rauf Yektâ Bey'in 1640, Suphi Ezgi'nin ise 1630 yılında doğduğuna dair tahminleri müellifler tarafından dikkate alınmış ve daha sonraki yayınlarda bu tarihler arasında doğmuş olabileceği kaydedilmiştir. Mustafa Çelebi, şiirlerinde kullandığı İtrî mahlası ve Buhûrizâde lakabıyla tanınmıştır. Bu konuda Nazmi Özalp şöyle söylemektedir:

Buhûri'nin güzel kokularla münasebetinden dolayı, yine güzel koku ile nisbeti olan İtrî mahlasını almıştır. Buhûrizâde'liğinin nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, babasının veya dedelerinden birinin İstanbul'un büyük camilerinden birinde Buhurcu olduğu düşünülebilir; çünkü bu camilerdeki imam, müezzin, kayyum gibi vazifelilerin yanı sıra bir de buhurculuk işleriyle uğraşanlar bulunurdu.²

İtrî'nin eğitim hayatı hakkında da kesin bir bilgi yoktur. Bazı kaynaklara göre; eğitimini zamanın konservatuvarı niteliğindeki Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Nasrullah Efendi, Koca Osman, Galatalı Osman Vehbi Çelebi ve Derviş Ömer gibi hocalarından tamamlamıştır.³ Hafız Post'un İtrî'nin hocası olduğu kuvvetle muhtemeldir. Çünkü ikisinin de eserlerine bakıldığında birbirlerine yakın üslupta olması, Hafız Post'un güfte mecmuasında İtrî'nin eserlerinin bulunması İtrî'nin hocası olduğu iddiasını doğrular niteliktedir.

Ayrıca, beş yüzden fazla eser besteleyen "Küçük İmam" olarak bilinen devrin çok iyi bestekârı Mehmed Efendi'nin İtrî'nin hocası olduğu tahmin edilmektedir.⁴ Bütün kaynaklar onun Mevlevî olduğunda birleşir. Mevlevîhanelerde okunmak üzere bir ayin ile bir naat bestelemiş olması da bunu kanıtlar. Bazı söylentilere göre İtrî, Ahmet Dede'nin (ö.1082/1671) şeyhliği zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'ne devam etmeye başlamış ve musiki sevgisiyle Mevlevî olmuştur. Müsiki sanatında yetenekli olan İtrî'nin bu sahadaki ustalığı eserlerinden açıkça anlaşılmaktadır. "Segâh Mevlevî Âyini" ve "Rast Na't-ı Mevlânâ" gibi eserler bestelemesi mevlevîliğe olan bağlılığını ortaya koyar. Ney üflemeyi de mevlevîhanedeki neyzen dervişlerden öğrendiği rivayet edilir.

Mustafa İtrî Efendi'nin Hanendeliği ve Bestekârlığı

Mustafa İtrî Efendi'nin hanendeliğinden bahsedilecek olursa, *Atrabü'l-âsâr*'ın yazarı Şeyhül-İslâm Esad Efendi, İtrî'nin sesinin güzel olmadığını söyler. Diğer taraftan Safâyî ve Sâlim tezkirelerinde ise padişahın huzurunda düzenlenen müsikî fasıllarında İtrî'nin sesinin güzel olduğu, diğer hânendelerin ağzını açmaya cesaret edemediği ve devrin gulam şâdisi olarak kabul edildiği rivayet edilir.⁵

¹ Bâki Sühâ Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları* (İstanbul: Ak Kitabevi, 1962).

² Nazmi Özalp, *Türk Musikisi tarihi* (Ankara: T.R.T Müzik Dairesi Başkanlığı Yayını, 1986), 2/161-164.

³ Mehmet Haldun Gürpınar, *Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi Hayatı, Nevâ Kâr'ın Makam Olarak İncelenmesi ve Elimdeki Notası Mevcut Eserleri* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991), 5.

⁴ Nuri Özcan, "İtrî Efendi, Buhûrizâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/220-221.

⁵ Cemal Karabaşoğlu, *Lâle Devri Müsikişinâsları* (İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2012), 92-93.

Mustafa İtrî Efendi; hânendeliği, şairliği ve hattatlığının yanı sıra özellikle bestekârlığı ile tanınır. Müsikideki hocaları kesin olarak bilinmemekte birlikte farklı kaynaklardaki bilgilere göre; XVI. asrın meşhûr müsikîşinas ve bestekârlarından Şeyh Abdülali Efendi, Hatip Zâkiri Hasan Efendi ve Gazi Giray Han'ın İtrî'nin müzik zevkinin oluşmasında önemli katkıya sahip olduğu tahmin edilmektedir. Diğer taraftan Enfi Hasan Ağa, Ali Ufkî Bey, Kantemiroğlu olarak bilinen Prens Dimitri Kantemir, Kara İsmail Ağa, Seyyid Nuh, Solakzâde ve Şerif Çelebi de İtrî'nin çağdaşı klâsik Türk müziğinin zirvedeki bestekârlarındandır.⁶ İtrî'nin bilhassa müzik dışındaki hocalarından biri de Siyahî Ahmet Efendi'dir. İtrî, bu değerli edebiyatçıdan tâlik yazısını da öğrenmiştir. Ahmet Efendi'nin, İtrî'ye yazı dışında edebiyat alanında da katkı sağladığı belirtilmektedir.⁷

Mustafa İtrî Efendi, hayatı boyunca birçok padişah ve devlet adamından himaye görmüştür. Bunlardan en önemlileri IV. Mehmet (1642-1693) ve Kırım Tatar Hanı I. Selim Giray Han'dır (1634-1705). Sultan IV. Mehmed döneminde Enderun'dan başka Harem-i Hümâyun'da musiki dersleri verilmeye başlamıştır. İtrî, IV. Mehmed'e yakınlığı sebebiyle ondan esirciler kethüdâlığını istemiş ve bu görev ona verilmiştir. Bu görevi istemesindeki amacının farklı ülkelerden gelen esirlerle münasebet kurarak onların müsikîleri hakkında bilgi sahibi olmak düşüncesinde olduğu müzikologlar tarafından kabul edilmektedir.⁸

İtrî'nin bir müsikîşinas olarak asıl önemli yönü bestekârlığıdır. Türk müsikisinin cami, tekke ve klâsik müsikî alanlarında peşrev, saz semâisi, kâr, beste, semâi, âyin, na't, durak, tevşih, tekbir, salâ ve ilâhi olmak üzere hemen her formunda eser vermiş nâdir sanatkârlarından olan İtrî'nin eserleri alışılmışın dışında bir melodi örgüsüne sahiptir. Çoğunlukla Fuzûlî, Nev'î, Şehrî, Nâbî gibi şairlerin ve arkadaşı Nazîm'in manzumelerini, nâdir olarak da kendi güftelerini bestelemiştir.⁹ Yılmaz Öztuna, İtrî'nin binden fazla, hatta bazı kaynaklara göre iki binden fazla eser bestelediğini ve aynı zamanda Saadetin Nüzhet Ergun'un İtrî'nin güftesi olup, bestekârı belli olmayan lâ-dinî 347 eseri toplayıp yayınlamadığını rivayet etmektedir.¹⁰ İtrî'nin Mevlevî âyinlerinden önce okunan "Rast Na't-ı Mevlânâ"sı ve "Segâh Âyin-i Şerîf'i Mevlevî müsikisinin şaheserlerindedir. Segâh Tekbîr, Segâh Salât-ı Ümmiye, Dilkeşhâverân Sâla, Mâye Cuma Salâsı, pençgâh, rast, terâvih usûlü kendisinin dini müsikî formlarındaki muhteşem eser ve terkiplerinden bazılarıdır.

Türk musikisinde eğitim ve öğretimin neredeyse tamamının geleneksel olarak "Meşk" adı verilen usta-çırak ilişkisine dayandığı bu zaman diliminde, müzik yazısının yaygın olmaması, kullanılmaması, kullanılmasına da hoş bakılmaması veya müzikte zayıflık kabul edilmesi, maalesef Türk musikisinde ciddi eser kayıplarına neden olmuştur. İtrî'nin bini aşkın eseri olduğu bilindiği halde mezkûr sebeplerle bu eserlerden ne yazık ki ancak kırk kadarı günümüze ulaşabilmiştir.¹¹ Ancak güfte mecmualarında bestesi İtrî'ye ait birçok eser mevcuttur ve bu eserler incelenmeyi beklemektedir. Yapılan bir araştırmada, bazı güfte mecmualarında İtrî'nin yeni otuz iki bestesine ulaşılmıştır. Mevlevîler arasında

⁶ Ferdi Koç, "Buhûrizâde Mustafa İtrî'nin Hânendeliği, Bestekârlığı ve Türk Müziği Makamlarını Kullanma Tekniği ", *Tarih Okulu Dergisi* 8/23 (Eylül 2015), 87.

⁷ Gürpınar, *Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi Hayatı*, 6.

⁸ Gürpınar, *Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi Hayatı*, 4.

⁹ Özcan, "İtrî Efendi, Buhûrizâde", 19/220-221.

¹⁰ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türk Müsikîsi Ansiklopedisi* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1990), 376.

¹¹ Şerife Güvençoğlu, "Klasik Türk Müziğinin Ustası: İtrî", *Akademik Bakış Dergisi* 38 (Eylül-Ekim 2013), 4.

özel bir yeri olan, güftesi Sultan Veled'e atfedilen ve "Niyâz Âyini" olarak da bilinen "Şem-i ruhuna cismimi pervâne düşürdüm" güfteli devrirevân usulünde örülen meşhur eserin bestesinin İtrî'ye ait olduğu tespit edilmiştir.¹²

İtrî'nin önemli eserlerinden biri ise, İslam dünyasının genelinde bilinen "Segâh Kurban Bayramı Tekbiri"dir. Tek cümleden oluşan bu eser, Türk müzikisinin şaheseri sayılabilir. İslâm dünyasında bayram sabahları camilerde okunan bu muhteşem eser; İtrî'nin, Türk müzikisinin ve dünya sanatının erişilmez bir zirvesidir. Eser şu şekildedir;

Allahû ekber, Allahû ekber, lâ ilâhe ilâllâhû vallâhû ekber, Allahû ekber ve lillâhi'l hâmd.

Günümüz Türkçesi ile: "Allah her şeyden yücedir, Allah her şeyden yücedir. Allah'tan başka ilah yoktur. O Allah her şeyden yücedir, Allah her şeyden yücedir. Hamd (övgü) Allah'a mahsustur" anlamına gelmektedir.

İtrî, eserlerini farklı makamlarda bestelemiştir. Hâlihazırda on yedi makamdan oluşan eserleri mevcuttur. Yılmaz Öztuna'ya göre ise elimizde olmayan bütün eserlerini de eklediğimizde toplam elli civarında makam kullanmıştır.

İtrî'nin şairliği hakkında da kesin bilgiler söylemek zordur. Sâlim Tezkiresi'nde onun müretteb bir Dîvân'ı olduğunu ve şairler arasında oldukça şöhretli olduğunu yazar.¹³ Ancak söz konusu tezkirede sözü edilen divana bugüne kadar rastlanmamıştır. Ayrıca İtrî mahlasıyla mecmualarda görülen şiirlerin hepsinin ona ait olmadığını, bu mahlası kullanan Mehmed (ö. 1035/1626) adlı bir başka şairin de bulunduğunu belirtmek gerekir. Şiirlerini besteye uygun sade bir dille yazan İtrî, belîğ bir üslup kullanmıştır. Bu şiirlerde güçlü bir lafız ve mânâ uyumu göze çarpar. Şuara tezkirelerine ve güfte mecmualarına bakılırsa na't, gazel, tahmis, nazire, tarih ve kıta gibi çok çeşitli türlerde şiirleri olan İtrî'nin muamma tanziminde de oldukça başarılı olduğu söylenir.¹⁴ Eserlerinde, devrinin üstadı Nabi'nin üslubundan etkilendiği anlaşılmaktadır.

İtrî'nin İstanbul surları dışında oturduğu, çiçek ve meyve meraklısı olduğu, bahçe işleriyle uğraşmaktan zevk duyduğu ve kendisine İtrî mahlasının bu sebeple verildiği, "Mustâbey" armudunun da onun tarafından yetiştirildiği kabul edilmektedir. Mustafa İtrî Efendi'nin vefat tarihi, İsmâil Belîğ, Şeyhî ve Sâlim gibi kendi dönemine daha yakın kaynaklarda 1711, Esad Efendi ve Müstakimzâde gibi diğer bazı kaynaklarda 1712 olarak verilir. İtrî Efendi'nin, Yenikapı Mevlevîhânesi civarına veya Edirnekapı dışındaki Mustafapaşa Dergâhı karşısına defnedildiği rivayet edilmekteyse de bu konuda kesin bilgi bulunmamaktadır.

Sonuç

Hayatı ve eserlerine dair sınırlı sayıda bilgi bulunan Buhûrîzâde Mustafa İtrî'nin günümüzde ancak kırk civarında eseri bilinmektedir. Günümüze kadar gelen pek az yapıtı bile onun Klasik Türk müziğinin en başta gelen birkaç ustasından biri kabul edilmesi için yeterli olmuştur. Buhûrîzâde; bestekârlığının yanı sıra, hattatlığı, hanendeliği, şairliği ve bunun gibi birçok yönüyle kendinden söz

¹² Türkân Alvan, "İtrî'nin Na'tının Şerhi". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* (Nisan 2013), 19-39.

¹³ Sâlim Tezkiresi, s.100.

¹⁴ Özcan, "İtrî Efendi, Buhûrîzâde", 19/220-221.

ettirmiştir. Yahya Kemal Beyatlı, “İtrî” adlı şiirinde, onun Türk müzikisindeki yerini dile getirmiştir. Buna ek olarak, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 25 Ekim-10 Kasım 2011 tarihlerinde gerçekleşen 36. genel konferansında 2012 yılını İtrî’yi anma yılı ilan etmiştir. 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren ise 100 TL’lik banknotlarda Buhûrizâde Mustafa İtrî’nin resmi kullanılmaktadır.

Kaynakça

- Alvan, T. “İtrî’nin Na’tının Şerhi”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* (Nisan 2013), 19-39.
- Ediboğlu, B. S. *Ünlü Türk Bestekârları*. İstanbul: Ak Kitabevi, 1962.
- Ergun, S. N. *Türk musikisi Antolojisi*. 2. Cilt. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1943.
- Gürpınar, M. H. Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi Hayatı, Nevâ Kâr’ın Makam Olarak İncelenmesi ve Elimdeki Notası Mevcut Eserleri. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1991.
- Karabaşoğlu, C. *Lâle Devri Müsikişinâsları*. İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2012.
- Koç, F. “Buhûrizâde Mustafa İtrî’nin Hânendeliği, Bestekârlığı ve Türk Müziği Makamlarını Kullanma Tekniği”. *Tarih Okulu Dergisi* 8/23 (Eylül 2015), 85-96.
- Özalp, M. N. *Türk Müsikişi Tarihi*. 2. Cilt. İstanbul: MEB. Yayınevi, 2000.
- Özcan, N. “İtrî Efendi, Buhûrizâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/220-221. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Öztuna, Y. *Büyük Türk Müsikişi Ansiklopedisi*. 1/376. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Güvençoğlu, Ş. “Klasik Türk Müziğinin Ustası: İtrî”. *Akademik Bakış Dergisi* 38 (Eylül-Ekim 2013), 1-11.